

ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

ECONOMIC SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

У статті реалізується комплекс дослідницьких завдань, пов'язаних з настанням нового етапу розвитку України на шляху до європейської інтеграції після надання їй в червні поточного року статусу кандидата в ЄС. Перш за все здійснено порівняльний аналіз тенденцій розвитку економічної системи України (ЕСУ), світової економічної системи (СЕС) та міжнародних економічних відносин (МЕВ). На його підставі зроблено висновки про недосконалість ЕСУ, яка є найбільш виразною у вимірі її структурної будови. З'ясовано, що цей та інші недоліки ЕСУ обумовлені недооцінкою складності трансформації суспільної системи на шляху до ринку. За результатами дослідження зроблено висновки, головний із яких свідчить про необхідність докорінної перебудови ЕСУ на засадах деолігархізації з її подальшою реструктуризацією. Доведено, що вирішення цієї проблеми потребує обґрунтування інституціональних засад нової моделі ЕСУ, на чому власне і має бути зосереджена подальша увага дослідників за даним напрямом наукових розвідок.

Ключові слова: глобальні ланцюги доданої вартості, економічна система України, європейська інтеграція, міжнародні економічні відносини, світова економічна система, тенденції розвитку економічної системи України, трансформація економічної системи України.

The article implements a set of research tasks in the conditions of a new stage of Ukraine's development on the way to European integration after granting it the status of a candidate for the EU in June of this year. At the beginning of the study, certain historical parallels related to the nature of the transformation of the economic system at various stages of its development were drawn. Their common feature is ignoring the objective conditions for making radical changes in the functioning of the economic system. At the first stage, during the transition from the capitalist system to the socialist socio-economic system, the degree of immaturity of the capitalist form of management was not taken into account. Ultimately, this led to the collapse of this system at the end of the 20th century. At the stage of adaptation of the post-socialist system to market economic conditions, Ukrainian reformers tried to act according to the principle of inversion (return to the previously lost values of the capitalist system) and copying the experience of other states, which did not correspond to the historical realities and national characteristics of Ukraine. After three decades of social experimentation on neoliberal foundations, it may happen after Ukraine stepped on the same rake twice that after stepping on the same rake twice, history may not give her more chance on the way to building a prosperous society. Taking into account these circumstances, a comparative analysis of the trends in the development of the economic system of Ukraine (ESU), the world economic system (WES) and international economic relations (IER) was carried out. On this basis, a conclusion was made about the imperfection of the ESU, which is most pronounced in terms of its structure. The cognitive and pragmatic significance of assessing the state of the ESU in the context of the development of the IER consists in fixing its weak points, which create difficulties on the way to deeper integration into the international economic space in wartime conditions. One should also take into account the heterogeneity of the WES, which is represented by national systems that differ in their development, among which the ESU is one of the outsiders. Therefore, the problem is not to limit the tasks of transformation by mechanically bringing the level of development of the ESU to the average indicators of the WES. For this purpose, a diagnosis of the state of ESU, WES and IER was carried out by comparing the trends of their development. It is proved that for the successful adaptation of Ukraine to the modern system of the IER, it is necessary not only to restructure the ESU, but also to de-oligarchize social relations and rebuild its institutional foundations.

Key words: global chains of added value, the economic system of Ukraine, European integration, international economic relations, the world economic system, trends in the development of the economic system of Ukraine, the transformation of the economic system of Ukraine.

УДК 330.342(477):338.2:339.9

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct67-6>

Павлов О.І.

д.е.н., професор,
завідувач кафедри економіки
промисловості
Одеський національний
технологічний університет

Pavlov Oleksandr

Odesa National Technological University

Постановка проблеми. Ухвалення 23 червня 2022 року Європейською Радою на саміті у Брюсселі рішення про надання Україні статусу кандидата в Європейський Союз актуалізувало питання щодо відповідності нашої країни тим вимогам, які висувуються до країн-кандидатів в ЄС. В цьому сенсі завданням наукової економічної спільноти є аналітика тенденцій розвитку ЕСУ у їх співставленні з траєкторією розвитку СЕС та практикою функціонування МЕВ.

Враховуючи ризики розвитку ЕСУ в умовах війни, від того наскільки успішно вона адаптується до процесу поглиблення євроінтеграційних зав'язків, значною мірою буде залежати повоєнна відбудова нашої країни та її майбутнє.

З урахуванням теоретичної актуальності та практичної значущості порушеного питання й було визначено тему даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед різноманіття досліджень з даної проблематики слід виділити статтю А. Ю. Гріненко [1], в якій представлено підходи до обґрунтування сутності економічної системи суспільства та її трансформації. Оригінальною є публікація О. А. Чугаєва [2], присвячена визначенню ролі економічної сили країн як важливого атрибуту МЕВ. А. Аслунд [3] на основі власних спостережень аналізує причини невдач в економічному поступі України. В колективній праці українських економістів [4] та у статті В. Сіденка [5] розкриваються помилки у здійсненні

економічних реформ в Україні, які стоять на заваді її інтеграції в європейський економічний простір. Різним аспектам трансформації ЄСУ присвячені дослідження М. Войнаренка і О. Гончар [6], К. А. Гордіци і Т. О. Сливки [7], Л. О. Потравка і О. Г. Карташової [8], І. Ю. Гужви і В. П. Онищенко [9], Н. М. Куцмус, О. А. Прокопчук і Т. В. Усюк [10]. В історико-економічному дослідженні В. В. Небрат [11] прослідковано міжнародні зв'язки господарства українських земель. В центрі дослідницьких намірів П. Матери [12] – питання залучення польського досвіду щодо міжнародного економічного співробітництва напередодні вступу цієї країни до ЄС.

Проте, недостатньо дослідженим залишається питання адаптації ЄСУ до світового економічного простору в контексті сучасних реалій МЄВ.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення сутності та особливостей розвитку ЄСУ на шляху її інтеграції до світового економічного простору в контексті розвитку МЄВ. Для її реалізації сформульовані наступні завдання: виявити сучасні тенденції розвитку ЄСУ; на основі аналізу вад української моделі суспільного розвитку обґрунтувати напрями трансформації ЄСУ на шляху її долучення до якісно нового рівня розвитку світогосподарських зв'язків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація мети дослідження спонукає до проведення певних історичних паралелей, пов'язаних з характером трансформації ЄСУ на різних етапах її розвитку. Загальною рисою цієї трансформації є ігнорування об'єктивних передумов здійснення радикальних змін у функціонуванні економічної системи. На першому етапі при переході від капіталістичної системи до побудови нового, соціалістичного суспільно-економічного ладу, не було враховано ступінь незрілості капіталістичної форми господарювання. В кінцевому рахунку це призвело до краху цієї системи наприкінці ХХ століття.

На другому етапі суспільних перетворень, тобто адаптації до ринкових умов господарювання, українські реформатори намагались діяти за принципом інверсії (повернення до раніше втрачених цінностей капіталістичної системи) та копіювання досвіду інших держав, що не відповідало історичним реаліям та національним особливостям України.

Через три десятиріччя суспільного експериментування на неоліберальних засадах, може статися так, що після двох разів наступу на ті самі граблі, історія не дасть ще одного шансу на шляху до побудови заможного суспільства.

Цілком розділяючи намагання В. В. Небрат виявити атрактори, які визначатимуть рух до певної моделі щодо участі України в МЄВ, її перехід на нову траєкторію розвитку, в інший динамічний режим [11, с. 34], вважаю за потрібне передусім

акцентувати увагу на визначенні сутності, особливостей та вад трансформації ЄСУ у попередні тридцять років.

ЄСУ як складова СЕС системи являє собою сукупність взаємопов'язаних в організаційному, технологічному, економічному та управлінському плані галузей та сфер господарської діяльності, спрямованої на суспільне відтворення, тобто виробництво, розподіл, обмін та споживання товарів і послуг.

ЄСУ, яка функціонує завдяки зв'язкам між її компонентами, формує й певні відносини між ними, які підпадають під дію механізмів регулювання цих зав'язків та відносин.

Національна система економічних відносин в умовах інтернаціоналізації господарських зав'язків та розвитку глобалізації та інтеграції долучається до системи МЄВ, метою функціонування якої є регулювання процесу суспільного відтворення в межах світового простору, що відбувається в умовах міжнародного поділу праці, фрагментації глобальних виробничо-збутових ланцюгів створення вартості, спеціалізації, прискореного руху прямих іноземних інвестицій та посилення конкуренції.

Таким чином ЄСУ, СЕС та МЄВ функціонують за одним й тим самим алгоритмом, хоча кожна – за своєю траєкторією та динамікою. Звідси випливає потреба у внесенні певних коректив у розвиток ЄСУ.

Такі заходи мають ґрунтуватися на врахуванні трендів розвитку ЄСУ, СЕС та МЄВ, які представлені в таблиці 1.

В таблиці 1, крім авторської версії визначення тенденцій розвитку економіки України, містяться визначення тенденцій розвитку світової економіки та МЄВ, які в цілому відбивають загальну картину сучасного економічного наукового дискурсу.

На підставі аналізу даних цієї таблиці можна зробити наступні узагальнення: по-перше, щодо співпадіння лише деяких з наведених тенденцій між собою; по-друге, про відставання рівня розвитку ЄСУ від рівня розвитку СЕС; по-третє, про специфічність ЄСУ; по-четверте, про невідповідність функціональності ЄСУ системним характеристикам МЄВ.

В основі співпадіння трендів ЄСУ та СЕС лежить, з одного боку, подібність індивідуальних та колективних потреб і номінальних можливостей їх задоволення, та наявність однакових викликів сучасного етапу глобалізації, які потребують адекватного реагування цих систем на посилення конкуренції і глобальної інтеграції та зростаючого динамізму середовища господарювання. Різниця в рівні розвитку ЄСУ та СЕС визначається неоднаковою вагою їх економічної сили, «як можливості впливати на інші держави за допомогою економічних засобів» [2, с. 205]. Специфічність ЄСУ значною мірою зумовлена її сутністю як такої, що перебуває на етапі формування ринкових

Сучасні тренди розвитку світової економіки, економіки України та міжнародних економічних відносин

Тенденції розвитку світової економіки [13]	Тенденції розвитку економіки України у авторському баченні	Тенденції розвитку МЄВ [14]
<ul style="list-style-type: none"> • Економічної інтеграції на мікро- і макrorівнях • Відокремлення суб'єктів всесвітнього господарювання одне від одного і наростання протиріч між ними • Наявність протиріччя між «Північчю» і «Півднем», яке виявляється в серйозних глобальних економічних і технологічних диспропорціях • Прискорений розвиток інституційного оформлення як інтеграційних тенденцій, так і тенденцій, пов'язаних з наростанням внутрішніх суперечностей у світовому співтоваристві • Загострення протиріч, пов'язаних з поширенням постіндустріальних, інформаційних технологій і комунікацій, зокрема протиріччя між інтернаціоналізацією та локалізацією виробничих процесів, що знаходить прояв у формуванні відкритих глобальних технологічних систем 	<ul style="list-style-type: none"> • Зниження обсягів реального ВВП • Низькі темпи капітального інвестування та нагромадження основного капіталу • Зростання питомої ваги споживчих витрат домашніх господарств в структурі кінцевих витрат, покриття яких здійснюється за рахунок ВВП, що в свою чергу стримує вкладання інвестицій у виробництво та здійснення структурних трансформацій • Зниження частки інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках • Низька ефективність галузевої структури національного виробництва • Сировинне постачання та розвиток виробництва товарів з невисокою доданою вартістю • Значне відставання від світових темпів економічного розвитку • Падіння курсу національної валюти • Домінування фінансового сектору над іншими секторами економіки 	<ul style="list-style-type: none"> • Зростання обсягів обміну • Збільшення кількості суб'єктів міжнародних відносин • Більш масштабна (глобальна) і гостра конкуренція між товарами, послугами, продавцями, покупцями, сполучена з набагато більшими втратами під час конкурентної боротьби • Специфічна інфраструктура функціонування МЄВ у вигляді міжнародної стандартизації та сертифікації виробництва і продукції, розвитку міжнародних перевезень, зв'язку, інформаційного середовища, світового валютного ринку • Особлива система регулювання МЄВ, що визначається рівнями цих відносин – національним, двостороннім, регіональним, світовим • Набагато більший взаємозв'язок і взаємозалежність окремих форм МЄВ в порівнянні з аналогічними зв'язками на внутрішньому ринку

відносин. До того ж, стан ЄСУ характеризується викривленим співвідношенням динаміки виробництва та споживання матеріальних благ, яке є не на користь першої складової. Невідповідність функціональності ЄСУ відповідним характеристикам МЄВ пов'язана з неоднаковими умовами та формами співіснування людей в ході виробництва та задоволення суспільних потреб, зокрема за проявом такої риси як корупційність соціально-економічних відносин.

Отже, розглядаючи сучасні тренди розвитку ЄСУ, СЕС та МЄВ можна дійти висновку щодо суперечливості їх функціонування.

З огляду на мету дослідження, особливої уваги заслуговує питання щодо характеристики вад розвитку ЄСУ (табл. 2).

Акцентування авторської уваги не на недоліках економічного характеру, а на вадах суспільного розвитку України, пояснюється потребою системного реформування країни, що має позбавитися спадщини, заснованої на інтересах вузького кола людей.

Саме ці вади суттєво позначилися на формуванні моделі ЄСУ, яка представляє собою симбіоз суперечливих складових, а саме «державного соціалізму» (спотворені залишки радянської адміністративно-командної системи, частка якої складає

приблизно 15% в структурі економіки); олігархічно-корпоративного капіталізму з часткою понад 80% та вульгарного, або народного капіталізму, на який припадає близько 5%. При цьому соціальну базу останньої складової ЄСУ становлять щонайменше 80% населення, які ледве виживають.

Структурні вади ЄСУ проявляються у спеціалізації на випуску та експорті продукції з низькою часткою доданої вартості, що прив'язує національний бізнес-цикл до коливань світових цін на сировину, залишаючи країну залежною від зовнішніх факторів економічної та фінансової нестабільності.

Для заміщення технологічно місткого імпорту Україні не вистачає власної потужності, а розраховувати на великі зовнішні інвестиційні потоки, враховуючи поточний стан ЄСУ, вкрай важко.

В цьому сенсі не має вводити в оману офіційна статистика, яка свідчить про тенденцію до ніби то позитивних змін в галузевій структурі ЄСУ. Так, за даними Державної служби статистики України, у 2021 році частка сільського господарства в ВВП України складала 17,2%, промисловості та будівництва – 19,2%, а послуг – 63,6%. Проте така галузева структура економіки є результатом суттєвого падіння частки промисловості та будівництва у загальній структурі формування ВВП. Крім того,

Характеристика вад економічного розвитку України

Характеристика вад економічного розвитку України в інтерпретації зарубіжних авторів [4]	Характеристика вад економічного розвитку України в інтерпретації вітчизняних авторів [5]	Авторська версія характеристики вад української моделі суспільного розвитку
<ul style="list-style-type: none"> • Засилля корупції, особливо в енергетичній галузі, яка надала старій еліті широкі можливості трансформувати свою владу в особисте багатство • Низка ефективності діяльності уряду, а сам він є грабіжницьким • Швидке зростання бюджетного дефіциту • Зростання державного боргу • Великий розмір державних видатків, які пригнічують економічне зростання • Падіння темпів розвитку виробництва, дві третини якого походять від військової агресії Росії • Різке знецінення національної валюти • Захоплення економічної влади олігархами, які домінують у ключових сферах економіки (енергетика, металургія, гірничодобувна та хімічна промисловість) та контролюють державу через велике власне представництво в парламенті та в уряді • Зволікання з реформою у соціальній сфері, що стримує розвиток охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, належного пенсійного забезпечення • Російська військова агресія, що занурила Україну в екзистенційну кризу, яка потребує термінових радикальних реформ для виживання 	<ul style="list-style-type: none"> • Регулювання цін та експорту Перші уряди України намагалися боротися з гіперінфляцією шляхом фіксації цін, запровадження ліцензій та квотування експорту • Ваучерна схема Ваучерна схема підключила модернізацію економіки, але на правах «червоних директорів» • ВЕЗ, ТПР Вільні економічні зони (ВЕЗ), території пріоритетного розвитку (ТПР), а також пільги та преференції в українському бізнес-ландшафті були жадливо спотворені • Земельна реформа: мораторій <i>Ціна мораторію на продажу сільськогосподарської землі в Україні склала 40–50 млрд доларів США</i> • Пенсійна реформа: не той час, не той шлях <i>Українська влада так і не наважилася провести жодної справжньої реформи державної пенсійної системи</i> • Тарифи на газ: є що покращувати <i>Україна функціонує з економічно необґрунтованими тарифами на газ і опалення</i> • Кишеньковий центральний банк Україна не має незалежного центрального банку 	<ul style="list-style-type: none"> • Зневажливе ставлення до власної історії, наслідками чого є розкол суспільства, нехтування стратегією управління майбутнім із минулого • Відсутність національної ідеї прийнятою усіма прошарками суспільства • Несистемний характер реформування українського суспільства • Неврахування природою економічних відносин, що склалися історично • Примусовий характер капіталізації шляхом прихватування активів, створених спільною працею кількох поколінь українських громадян • Свідоме відсторонення державних інститутів від відповідальності за майбутнє державних підприємств, звідси їх спотворена приватизація, від якої максимальну вигоду отримали представники влади та нові хазяї, що взяли за правило не сплачувати надвисокі податки, зробивши первинний внесок, але не до казни, а можновладцям • Відсутність капіталістичної ментальності, економічних мотивів та стимулів у переважній більшості населення • Брак на творчу, патріотично налаштовану та пасіонарну меншість • Наявність зовнішніх факторів та акторів, які вдало реалізують стратегію жорсткого контролю щодо розроблення та впровадження зовнішньої та внутрішньої політики України

Україна, перетворившись по суті на аграрну країну, залишається за межами першої десятки світових експортерів аграрної продукції.

З огляду на викладене, ключовою проблемою трансформації ЕСУ є її реструктуризація.

Реалізація цього завдання утруднюється прогнозованим погіршенням економічної ситуації в умовах широкомасштабної російської війни проти України: провідні міжнародні фінансово-економічні установи передбачають скорочення української економіки у поточному році на 45%.

Щоб виправити ситуацію, що склалася, та перейти на нову траєкторію економічних перетворень, необхідно полишити хибну колію, якою ЕСУ рухалась три десятиліття. Ця істина, як ніколи раніше, стає зрозумілою в умовах тяжких випробувань, які випали на долю українського народу під час варварської російської навали.

Першим кроком на цьому шляху має стати деолігархізація ЕСУ, яка означає повалення влади олігархату – штучного класу великих власників, утвореного шляхом незаконної приватизації багатств, створених кількома поколіннями українських громадян.

Ці багатства мають належати героїчному українському народу, який з гідністю захищає свою землю і своє майбутнє.

Висновки з проведеного дослідження. Формулювання мети дослідження та його реалізація розглядалися під кутом зору вимог до ЕСУ як країни, що набула статусу кандидата в ЄС.

Пізнавальна та прагматична значимість оцінки стану ЕСУ в контексті розвитку МЄВ полягає у фіксації її слабких місць, які створюють труднощі на шляху до поглибленої інтеграції у світовий економічний простір.

Було враховано неоднорідність СЕС, яка представлена різними за своїм розвитком національними системами, серед яких ЕСУ належить до числа аутсайдерів.

Трансформація ЕСУ не має обмежуватися механічним доведенням рівня розвитку ЕСУ до усереднених показників СЕС, оскільки це завдання є проміжним. Враховуючи це, було здійснено діагностику ставну ЕСУ, СЕС та МЕВ за рахунок співставлення тенденцій їх розвитку.

Наступний крок дослідження був пов'язаний з характеристикою системних вад ЕСУ, на підставі якої було зроблено висновок про необхідність глибинних перетворень у відносинах власності.

Отже, для успішної інтеграції України в сучасну систему МЕВ необхідна не просто реструктуризація ЕСУ, а її докорінна перебудова шляхом деолігархізації з попередньою підготовкою інституціональних засад цього процесу.

Саме на обґрунтуванні інституціональних засад нової моделі ЕСУ має бути зосереджена подальша увага дослідників за даним напрямом наукових розвідок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грінченко А.Ю. Традиційні та сучасні підходи до обґрунтування суті економічної системи суспільства, її організації та трансформації. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Випуск № 1 (63). С. 9–14.
2. Чугаєв О. А. Економічна сила країн як невід'ємний атрибут міжнародних економічних відносин. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Випуск 117 (частина II). С. 203–210.
3. Åslund A. Ukraine. What Went Wrong and How to Fix It. Peterson Institute for International Economics. Washington, DC April 2015. 316 p. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Oslund_Anders/Ukraine_What_Went_Wrong_and_How_to_Fix_It.pdf?PHPSESSID=5va73km1bsr1a1d2siaujjobj2 (дата звернення: 19.06.2022).
4. Marchak D., Magkiy M., Yaroshchuk O. With participation of: Humaniv L, Gusak A. (2016) Bad decisions: how to build the poorest country in Europe. Seven failed economic policies by Ukrainian decision makers. URL: https://voxukraine.org//longreads/poor-country/index_en.html (дата звернення: 23.06.2022).
5. Сіденко В. Глобальні структурні трансформації та тенденції в українській економіці. 04 жовтня 2018 року. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/EP_18_1_37_uk.pdf (дата звернення: 23.06.2022).
6. Войнаренко М., Гончар О. Трансформація соціально-економічних систем за умов інтеграційних перетворень. *Журнал європейської економіки*. 2018. Т. 17. № 2 (65). С. 225–243.
7. Потравка Л. О., Карташова О. Г. Теоретичні засади трансформацій соціально-економічної системи України в умовах Четвертої промислової революції. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск № 14. С. 213–217.

8. Гордіца К. А., Сливка Т. О. Структурні перетворення в Україні в контексті розвитку міжнародних економічних відносин: історичний вимір. *Економіка України*. 2020. № 2 (699). С. 80–96. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.02.080>.

9. Гужва І. Ю., Онищенко В. П. Глобальні ланцюги доданої вартості та інтеграція до них України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. Серія: Економічні науки. 2015. № 3 (80). С. 10–19.

10. Куцмус Н. М., О. А. Прокопчук О. А., Усюк Т. В. Україна в системі глобальної економіки: торговельний аспект. *Економіка АПК*. 2020. № 4. С. 94–104. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202004094>.

11. Небрат В. В. Міжнародні зв'язки господарства українських земель як об'єкт історико-економічного дослідження. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2019. Випуск 52. С. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2019.52.031>.

12. Matera P. Economic Incentives as Tools of Foreign Policy: Polish Engagement in Ukraine. *European Review*. 2020. Vol. 30. No. 1. P. 24–42. DOI: [10.1017/S106279872000109X](https://doi.org/10.1017/S106279872000109X).

13. Жадан І. Е. Сучасний погляд економістів і політиків в умовах глобалізації. *Концепт*. 2014. Т. 26. С. 126–130.

14. Теряник В. М., Приз О. В. Перспективи розвитку міжнародних економічних відносин у першій половині ХХІ століття. *Вісник НУВГП*. Серія «Економічні науки». 2019. Випуск 4 (88). С. 326–337.

REFERENCES:

1. Hrinenko A. Yu. (2018) Tradytiisni ta suchasni pidkhody do obgruntuvannia suti ekonomichnoi systemy suspilstva, yii orhanizatsii ta transformatsii [Traditional and modern approaches to substantiating the essence of the economic system of society, its organization and transformation]. *Problemy systemnoho pidkhotu v ekonomitsi*, no. 1 (63), pp. 9–14.
2. Chuhaiev O. A. (2013) Ekonomichna syla krain yak nevid'iemnyi atrybut mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn [Economic strength of countries as an integral attribute of international economic relations]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, vypusk 117 (chastyna II), pp. 203–210.
3. Åslund A. (2015) Ukraine. What Went Wrong and How to Fix It. Peterson Institute for International Economics. Washington, DC. 316 p. Available at: https://shron1.chtyvo.org.ua/Oslund_Anders/Ukraine_What_Went_Wrong_and_How_to_Fix_It.pdf?PHPSESSID=5va73km1bsr1a1d2siaujjobj2 (accessed: 19.06.2022).
4. Marchak D., Magkiy M., Yaroshchuk O. With participation of: Humaniv L., Gusak A. (2016) Bad decisions: how to build the poorest country in Europe. Seven failed economic policies by Ukrainian decision makers. Available at: https://voxukraine.org//longreads/poor-country/index_en.html (accessed: 23.06.2022).
5. Sidenko V. (2018) Hlobalni strukturni transformatsii ta tendentsii v ukrainskii ekonomitsi [Global structural transformations and trends in the Ukrainian economy]. Available at: https://razumkov.org.ua/uploads/article/EP_18_1_37_uk.pdf (accessed: 23.06.2022).

6. Voinarenko M., Honchar O. (2018) Transformatsiia sotsialno-ekonomichnykh system za umov intehratsiinykh peretvoren [Transformation of socio-economic systems under the conditions of integration transformations]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, vol. 17, no. 2 (65), pp. 225–243.
7. Potravka L. O., Kartashova O. H. (2018) Teoretychni zasady transformatsii sotsialno-ekonomichnoi systemy Ukrainy v umovakh Chetvertoi promyslovi revoliutsii [Theoretical foundations of transformations of the socio-economic system of Ukraine in the conditions of the Fourth Industrial Revolution]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 14, pp. 213–217.
8. Horditsa K. A., Slyvka T. O. (2020) Strukturni peretvorenna v Ukraini v konteksti rozvytku mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn: istorychnyi vymir [Structural transformations in Ukraine in the context of the development of international economic relations: a historical dimension]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 2 (699), pp. 80–96. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.02.080>.
9. Huzhva I. Yu., Onyshchenko V. P. (2015) Hlobalni lantsiuihy dodanoi vartosti ta intehratsiia do nykh Ukrainy [Global chains of added value and Ukraine's integration into them]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika , finansy, pravo*. Seriiia: Ekonomichni nauky, no. 3 (80), pp. 10–19.
10. Kutsmus N. M., O. A. Prokopchuk O. A., Usiuk T. V. (2020) Ukraina v systemi hlobalnoi ekonomiky: torhovelnii aspekt [Ukraine in the system of the global economy: trade aspect]. *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 94–104. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202004094>.
11. Nebrat V. V. (2019) Mizhnarodni zv'iazky hospodarstva ukrainskykh zemel yak ob'iekt istoryko-ekonomichnoho doslidzhennia [International relations of the economy of Ukrainian lands as an object of historical and economic research]. *Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrainy*, vol. 52, pp. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2019.52.031>.
12. Matera P. (2020) Economic Incentives as Tools of Foreign Policy: Polish Engagement in Ukraine. *European Review*, vol. 30, no. 1, pp. 24–42. DOI: 10.1017/S106279872000109X.
13. Zhadan I. E. (2014) Suchasnyi pohliad ekonomistiv i politykiv v umovakh hlobalizatsii [The modern view of economists and politicians in the conditions of globalization]. *Kontsept*, vol. 26, pp. 126–130.
14. Terianyk V. M., Pryz O. V. (2019) Perspektyvy rozvytku mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn u pershii polovyni KhKHi stolittia [Prospects for the development of international economic relations in the first half of the 21st century]. *Visnyk NUVHP*. Seriiia «Ekonomichni nauky», vol. 4 (88), pp. 326–337.